

Tomasz Ciesielski

Sprawozdanie z kwerendy w Grodnie w dniach 15-29 IX 2012 r.

Hereditas Monasteriorum 1, 400-402

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Tomasz CIESIELSKI
Instytut Historii
Uniwersytet Opolski

Sprawozdanie z kwerendy w Grodnie w dniach 15–29 IX 2012 r.*

Dwutygodniowa kwerenda w archiwach i muzeum w Grodnie przeprowadzona przez zespół w składzie dr Witalij Hołubowicz, dr Mariusz Sawicki i mgr Raisa Zianiuk stanowiła kolejny etap realizacji części projektu badawczego *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*, dotyczącej procesu kasat klasztornych na obszarze zachodnich guberni Imperium Rosyjskiego.

Zakres kwerendy

Celem wyjazdu było rozpoznanie stanu zachowania materiału archiwalnego i sporządzenie inwentarzy najważniejszych fondów zawierających akta poklasztorne i powstałe w związku z procesem kasat oraz katalogi najważniejszych dla Projektu dokumentów i akt. Kwerenda przeprowadzona została w Państwowym Historycznym Archiwum Białorusi w Grodnie (Национальный исторический архив Беларуси в г. Гродно), Miejskim Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Nowym Zamku (Гродзенскі дзяржаўны гісторыка-археалагічны музей, Новы Замок, dalej: ГДМ), Grodzieńskim Państwowym Muzeum Historii Religii (Гродненскі Гасударственный Музей Истории Религии) oraz Archiwum Zakonu Franciszkanów (Архив оо. Конвентуальных Францисканцев в г. Гродно).

Państwowe Historyczne Archiwum Białorusi w Grodnie

Członkowie zespołu przejrzeni inwentarze pięciu fondów i opracowali na ich podstawie katalog dokumentów dotyczących procesu kasat. Przebadane fondy to:

Nr 1: *Kancelaria gubernatora grodzieńskiego* (Канцелярия Гродненского губернатора), mający 34 inwentarze (opisy).

Nr 2: *Wydział budowlany urzędu gubernatora grodzieńskiego* (Строительное отделение Гродненского Губернского правления, г. Гродно), mający 2 inwentarze (opisy).

Nr 31: *Grodzieński gubernialny urząd parcelacji ziemi i majątku państwowego* (Гродненское Губернское управление земледелия и госимущества), mający 12 inwentarzy (opisów).

Nr 97: *Grodzieński gubernialny cerkiewno-budowlany oddział Litewskiego Konsystorza Duchownego* (Гродненское губернское церковно-строительное присутствие Литовской духовной консистории), mający 1 inwentarz (opis).

Nr 1788: *Klasztor benedyktynów w Horodyszczu w powiecie pińskim guberni mińskiej* (Городищенский бенедиктинский мужской монастырь, м. Городище Пинского уезда Минской губернии, 1756–1757, 1840 гг.), mający 1 inwentarz (opis).

W katalogu zebrano blisko 200 jednostek archiwalnych, wstępnie zakwalifikowanych jako przydatne w badaniach prowadzonych w ramach Projektu.

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

Przejrzano blisko 100 jednostek, sporządzając opisy ich zawartości, odpisy lub wypis z ważniejszych dokumentów oraz kilkaset stron kserokopii. Pozyskano dzięki temu cenny materiał archiwalny, który podzielić można na następujące grupy tematyczne:

akta powstałe w związku z nadzorem nad kasatą klasztorów (np. f. 1, op. 1, spr. 326; op. 3, spr. 1238; op. 6, spr. 1661; op. 18, spr. 1021; op. 22, spr. 1533; op. 28, spr. 270, 305, 546; f. 8, op. 1, spr. 1226; f. 31, op. 2, spr. 91; f. 97, op. 1, spr. 228);

losy zabudowań klasztornych i kościołów (np. f. 1, op. 4, spr. 132, 830; op. 6, spr. 1597; op. 27, spr. 737; op. 28, spr. 578; f. 8, op. 1, spr. 886, 913, 991, 1149, 1224, 1371; op. 2, spr. 1194; f. 31, op. 1, spr. 123; f. 97, op. 1, spr. 106);

akta spraw związanych z długami klasztorными (np. f. 1, op. 4, spr. 838; f. 31, op. 2, spr. 130);

inwentarze i losy majątku poklasztornego nieruchomości i ruchomego (np. f. 31, op. 2, spr. 47, 143, 98, 109, 124, 126, 129);

spisy książek z bibliotek klasztornych (np. f. 1, op. 22, spr. 1533);

losy zakonników ze skasowanych klasztorów (np. f. 1, op. 8, spr. 1817).

Przykładowe jednostki:

f. 1, op. 4, spr. 120: kasata klasztoru kartuzów w Berezie Kartuskiej za pomoc okazaną przez mnichów powstańcom w 1831 r., pisma dotyczące sporządzenia planów zespołu klasztornego; 14 IX 1831–10 VI 1832 r.

f. 1, op. 6, spr. 415: kasata klasztoru bernardynów w Wilnie w związku z udziałem zakonników w powstaniu styczniowym; 6 VIII–7 XII 1864 r.

f. 1, op. 6, spr. 710: akta w sprawie spisu klasztorów rzymskokatolickich oraz zakonników i duchowieństwa diecezjalnego; 22 II 1866–18 XI 1867 r.

f. 1, op. 20, spr. 934: akta w sprawie przeprowadzenia spisu zakonników w guberni grodzieńskiej; 24 III 1842–11 II 1843 r.

f. 1, op. 21, spr. 600: ochrona będących w dyspozycji władz skarbowych skasowanych klasztorów i kaplic jako zabytków kultu religijnego; 1847–1849 r.

f. 1, op. 27, spr. 233–235: akta związane ze skasowaniem w guberni grodzieńskiej 17 klasztorów; 1832–1834 r.

f. 1, op. 34, spr. 2556: kasata klasztoru bernardynek w Drohiczynie; 15 VIII 1864–17 III 1868 r.

f. 8, op. 1, spr. 112: pisma urzędowe związane ze sporządzeniem i przesłaniem do urzędu gubernatora grodzieńskiego planów klasztorów z terenu guberni grodzieńskiej, 23 VIII 1830–20 II 1831 r. (na k. 4–7 ukaz o kasacie klasztorów w Brześciu)

f. 31, op. 2, spr. 11 i 12: kasata klasztoru kartuzów w Berezie Kartuskiej za pomoc okazaną przez mnichów powstańcom w 1831 r.; pisma urzędowe związane ze sporządzeniem spisu „starych” ksiąg znajdujących się w bibliotece klasztornej; 1831–1832 r.

f. 31, op. 2, spr. 85: przekazanie władzom skarbowym apteki skasowanego w 1832 r. klasztoru pijarów w Szczuczynie w pow. lidzkim.

Miejskie Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Nowym Zamku

W ГДМ znaleziono tylko jedną interesującą dla Projektu jednostkę archiwalną. Zawiera ona inwentarz przejętego przez izbę skarbową majątku klasztoru bernardynów w Grodnie oraz plany: zaadaptowanego na więzienie klasztoru jezuitów w Grodnie, kościoła pokarmelińskiego w Grodnie (powstały

w związku z planami przebudowy i zaadaptowania budynku pokościelnego na siedzibę sądu okręgowego w Grodnie) oraz działek ziemi stanowiących własność klasztoru brygidek w Grodnie.

Grodzieńskie Państwowe Muzeum Historii Religii

W zbiorach muzeum znajduje się kolekcja obrazów ze skasowanych klasztorów. Od pracowników muzeum uzyskano informację, że w zasobach biblioteki muzealnej znajdują się książki z dawnych bibliotek klasztornych. Informacji tej nie udało się z powodów niezależnych od członków zespołu zweryfikować.

Archiwum Zakonu Franciszkanów

W zasobach archiwum znajdują się m.in. akta wizytacji klasztoru i kościoła franciszkanów grodzieńskich w 1850 r. oraz jednostka zatytułowana *Ukazy urzędowe i pisma konsystorskie od 1797 do 1816*, w której nie znaleziono materiału przydatnego w realizacji Projektu. Akta wizytacji zostały sfotografowane dzięki uprzejmości ks. Józefa Macharczyka OFMConv. Ponadto sfotografowano dwa obrazy przedstawiające zakonników – kartuzów z klasztoru w Berezie Kartuskiej.

Irena WODZIANOWSKA

Instytut Historii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Sprawozdanie z kwerendy w Kijowie w dniach 17–27 IX 2012 r.*

Ostatecznym wynikiem kwerendy będzie inwentarz fondu II Instytutu Rękopisów oraz akt poklasztornych i pokasacyjnych odnalezionych w części zespołu gubernatora cywilnego w Państwowym Archiwum Obwodu Kijowskiego (Державний Архів Київської Облaсті, dalej: ДАКО).

Instytut Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskiego (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)¹

Zbiory rękopisów Biblioteki Narodowej zostały wyodrębnione na początku tworzenia biblioteki ze znacjonalizowanych w latach 1917–1920 zbiorów archiwalnych i bibliotecznych instytucji oraz osób prywatnych. Wzbogacane przez następne lata darowiznami naukowców, dzisiaj liczą ponad 400 000 jednostek². Kolekcje Instytutu zawierają księgi rękopiśmienne, inkunabuły, dokumentacje instytucji oświatowych, kulturalnych oraz spuściznę osób prywatnych. Zgromadzone tu materiały w językach

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Інститут рукопису (ІР НБУВ), вул. Володимирська 62.

2 <http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/fond.html> (dostęp: 7 X 2012 r.).